

AFET VE İKLİM KAYNAKLI GÖÇ VE TÜRKİYE'DE İKLİM MÜLTECİLİĞİ SORUNU

Onur DODANLI
AFAD Uzmanı

İklim değışikliği, dünya genelinde hava sıcaklıklarının yükselmesine, deniz

seviyelerinin artmasına ve aşırı hava olaylarının daha sık ve şiddetli hale gelmesine yol açmaktadır. Bu değışiklikler, çeşitli doğal afetleri tetiklemekte ve insanların yaşam alanlarını terk etmelerine neden olmaktadır.

Ülkemizin ve dünyanın gelecekte karşılaştığı sorunları anlamak için, son zamanların en tartışmalı konularından biri olan iklim değışikliği ve bunun sonucu olarak ortaya çıkacak iklim mülteciliği konusunu yakından incelemek gerekir. İklim değışikliği, «nedeni ne olursa olsun iklimin ortalama değışkenliğinde onlarca yıl ya da daha uzun süre boyunca gerçekleşen değışiklikler» şeklinde tanımlanmaktadır (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2024).

İklim değışikliği nedeniyle sıcaklıklar ortalamanın üzerine çıkmakta, orman yangınları artmakta ve çöl adı verilen alanlar genişlemektedir. Ayrıca sıcaklıkların yükselmesine, ani hava olaylarının sıklığına ve şiddetine, buzulların erimesine ve deniz seviyelerinin yükselmesine yol açan birçok felaketi beraberinde getirmektedir. Bu yüzden iklim değışikliğinin ciddi bir insani kriz olduğu rahatlıkla söylenebilmektedir.

İklim değişikliği nedeniyle oluşan etkiler nedeniyle insanlar geçici veya kalıcı olarak yerinden olabilmekte ve iklim mültecileri ortaya çıkabilmektedir. Dünyanın her noktasında yaşayan insanlar iklim değişikliğinden etkilenmektedir. Ancak iklim değişikliğine karşı daha kırılgan ve savunmasız olan insanların bu durumdan orantısız bir şekilde etkilendiği söylenebilir (UNHCR, 2024).

İklim mülteciliği kavramı ise iklim değişikliği ve doğal afetler nedeniyle zorunlu olarak göç eden bireyleri tanımlamaktadır. Bu göç hareketleri, özellikle doğal afetlerin artan sıklığı ve şiddetiyle birlikte, dünya genelinde ciddi sosyal, ekonomik ve politik sorunlara yol açmaktadır. Türkiye, coğrafi konumu ve iklimsel çeşitliliği nedeniyle bu durumdan etkilenmektedir.

Afet ve iklim değişikliğine bağlı göç hareketine ilişkin proaktif yaklaşımın olması önemlidir. Bu makalede, afet ve iklim kaynaklı göç durumunu detaylı bir şekilde inceleyerek, Türkiye'deki iklim mülteciliği konusu ele alınacaktır.

AFETLER VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ

İklim değişikliği, dünya genelinde hava sıcaklıklarının yükselmesine, deniz seviyelerinin artmasına ve aşırı hava olaylarının daha sık ve şid-

İklim mülteciliği ile göç hareketleri, özellikle doğal afetlerin artan sıklığı ve şiddetiyle birlikte, dünya genelinde ciddi sosyal, ekonomik ve politik sorunlara yol açmaktadır.

detli hale gelmesine yol açmaktadır. Bu değişiklikler, çeşitli doğal afetleri tetiklemekte ve insanların yaşam alanlarını terk etmelerine neden olmaktadır. Başlıca iklim kaynaklı afetler şunlardır.

- **Sel ve Su Baskınları:** Özellikle kıyı bölgelerde ve nehir havzalarında yaşayan insanlar, deniz seviyesinin yükselmesi ve yoğun yağışlar nedeniyle sel ve su baskınlarına maruz kalmaktadır.
- **Kuraklık ve Çölleşme:** Tarım ve su kaynaklarına bağımlı bölgelerde, kuraklık ve çölleşme nedeniyle tarımsal üretim azalmaktadır. Bu da geçim kaynaklarını kaybeden insanların göç etmesine neden olmaktadır.

- **Kasırğa ve Fırtınalar:** Tropikal bölgelerde daha sık ve şiddetli kasırgalar, fırtınalar ve tayfunlar meydana gelmekte, büyük yıkıma ve can kaybına yol açmaktadır.

İklim değişikliğinin etkileri oldukça fazladır ve insanların yaşam koşullarını kötü hale getirmektedir. Bu durum bazen yer değiştirmek zorunda kalan insanların yaşadıkları topraklara dönüşünü tamamen engellemektedir. Gıda ve su gibi temel ihtiyaçlar mültecilerin bulunduğu bölgelerde daha kıt hale gelmektedir. Bu gibi durumlarda iklim değişikliğinden kaynaklı sıkıntılar daha da artabilmekte, hatta bazı bölgelerde bulunan gerilimler ve çatışmalar daha da derinleşebilmektedir.

İklim değişikliği dolaylı olarak yoksulluk ve ekonomik şoklar gibi bu çatışmaların belgelenmiş itici güçlerini artırarak iç savaş ve gruplar arası şiddetli çatışma risklerini artırabilir. Birden fazla kanıt, iklim değişikliğini bu çatışma biçimleriyle ilişkilendirmektedir. İklim değişikliğinin birçok devletin kritik altyapısı ve toprak bütünlüğü üzerindeki etkilerinin ulusal güvenlik politikalarını etkilemesi beklenmektedir. Buna örnek olarak Afrika'nın Sahel bölgesinde meydana gelen çatışmalar örnek gösterilebilir. Ayrıca Mali'de, Burkina Faso'da, Nijerya'da ve Çad Gölü çevresindeki gerginliklerin çoğu da arazi paylaşımı için yaşanmaktadır (Anadolu Ajansı, 2024)

2050 yılına kadar küresel olarak iklim değişikliği nedeniyle yerinden edilmiş 200 milyon insan olacağı tahmin edilmektedir.

21. yüzyıl boyunca, iklim değişikliği etkilerinin ekonomik büyümeyi yavaşlatması, yoksulluğun azaltılmasını daha zor hale getirmesi, gıda güvenliğini daha da aşındırması ve mevcut süreyi uzatması ve özellikle kentsel alanlarda ve yeni açlık sıcak noktalarında yeni yoksulluk tuzakları yaratması öngörülmektedir. İklim değişikliği etkilerinin çoğu gelişmekte olan ülkede artırması beklenmektedir. Ayrıca hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde eşitsizliği artıran ülkelere yeni yoksulluk durumu yaratması beklenmektedir.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE DAİR YAPILAN ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR

Hükümetlerin iklim değişikliğine yönelik müdahale çalışmaları son 50 senelik süreç içerisinde hız kazanmıştır. 1972 yılında Stockholm Konferansı ile başlayan birinci dönemde UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı) oluşturulmuş 1. Dünya İklim Konferansı, Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), Ortak Geleceğimiz 1987 (Our Common

Future), Viyana Sözleşmesi 1985 (Ozon tabakasına ilişkin), Montreal Protokolü 1987 gibi anlaşmalar ve çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde "iklim değişikliğine müdahale edilebileceği" şeklinde bir algı olmuştur.

Ancak ikinci dönem diye bahsedebileceğimiz 1992 Rio Çevre Bildirgesi'nden sonra iklim değişikliğine tamamen müdahale edilemeyeceği, sera gazı oranlarının düşürülmesi ve bu gazların olumsuz etkilerinin en aza indirilerek belli bir seviyede tutulmasının amaçlanması gerektiği anlaşılmıştır.

Üçüncü dönem (Kyoto protokolü) başarısız olmuştur. Dördüncü dönemde Paris İklim Sözleşmesi ile uzun vadeli sıcaklık hedefi, küresel ortalama sıcaklık artışını sanayi öncesi seviyelerden 2°C artış seviyesi ile sınırlı tutmaktır ve hatta 1.5C°'ye düşürmek için çaba harcanmaktadır (Çelik, 2023).

İKLİM MÜLTECİLİĞİ VE GÖÇ

Dünya genelinde afet ve iklim değişikliğinin olumsuz etkileri nedeniyle milyonlarca insan yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Bazı insanlar geçici olarak yer değiştirip olayların etkisi bitince yaşadıkları yere geri dönmüş, bazıları ise istemeden yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kalıp tamamen yerlerinden olmuşlardır. Bazı insanlar ise daha iyi koşullar (temiz su, daha iyi barınma koşulları gibi) aramak için göç etmekte ve daha güvenli bölgelere taşınmaktadır.

Afetler nedeniyle yerinden edilen insan sayısı çatışma nedeniyle yerinden edilen insan sayısından fazladır. Sadece Asya - Pasifik bölgesinde 2008-2018 yılları arasında afetler ve iklim değişikliği nedeniyle 187 milyon insan yerinden edilmiştir (Ponserre ve Ginnetti, 2019).

Ülke İçinde Yerinden Edilme İzleme Merkezi (Internal Displacement Monitoring Center) tarafından yayınlanan rapora göre 2023 yılında doğal afetler nedeniyle dünya çapında 26.4 milyon kişi göç etmek zorunda kalmıştır (IDMC, 2024).

Tablo 1'e bakıldığında göçe neden olabilecek iklim değişikliğinin ülkeler ve yaşayanlar üzerindeki etkilerinden bazıları görülmektedir (UN ESCAP, 2014).

İklim değişikliği ve iklim yapısının bozulması toplumlar için önemli sorunlar teşkil etmektedir. Bunlar kuraklık ve yükselen deniz seviyeleri sonucu oluşan sel afetinin su kaynakları üzerindeki olumsuz etkileridir. 2050 yılına kadar küresel olarak iklim değişikliği nedeniyle yerinden edilmiş 200 milyon insan olacağı tahmin edilmektedir (Merone ve Tait, 2018).

Yerinden edilmiş nüfuslar genellikle kültür ve kimlik kaybı, bulaşıcı hastalıklar ve beslenme yetersizlikleri ile bağlantılı psikolojik travma da dahil olmak üzere sayısız sağlık

sorunu yaşarlar. Sağlık hizmetlerine erişimin önündeki engeller dil ve sosyal izolasyonu içermektedir. Yasal mülteci statüsü olmadan, bu sağlık sorunları daha da derinleşmektedir (Merone ve Tait, 2018).

İKLİM MÜLTECİLİĞİ HUKUKU

İklim mülteciliği hukuku, iklim değişikliği nedeniyle yerlerinden edilen insanların hukuki statüsü, hakları ve

korunmalarıyla ilgili bir alandır. Bu kişiler güvenli bir yaşam alanı arayışıyla başka bölgelere göç etmek zorunda kalmaktadır. Ancak bu alanda hukuki çerçeveler ve düzenlemeler hala gelişmekte olup, mevcut uluslararası mülteci hukuku, iklim mültecilerini tam olarak kapsamamaktadır.

1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 yılında yürürlüğe giren Mültecilerin Statüsüne Dair Protokol, mülteci statüsünü politik, dini, ırksal ya da belirli bir sosyal gruba mensubiyet nedeniyle zulüm gören kişiler için tanımlamaktadır. Bu sözleşme ve protokol, mültecilerin korunması ve onlara belirli haklar tanınması konusunda önemli bir adım olmuştur.

Ancak iklim değişikliği nedeniyle yerlerinden edilen kişiler genellikle zulümden ziyade çevresel faktörler nedeniyle hareket ettikleri için bu sözleşmenin kapsamına girmemektedir. Bu durum iklim mültecilerinin hukuki statüsünün belirsizliğini korumasına ve uluslararası düzeyde tanınmalarına yol açmaktadır.

Mevcut uluslararası mülteci hukuku, iklim mültecilerini tam olarak kapsamamaktadır. Bu nedenle iklim

Tablo 1. Göçe Neden Olabilecek İklim Değişikliğinin Ülkeler ve Yaşayanlar Üzerindeki Etkileri (ESCAP, 2014)

İklim Değişikliği Etkisi	Yaşayanlara Etkisi
Deniz Seviyesi Yükselmesi; • Sel • Kıyı erozyonu • Fırtına dalgası şiddetlenmesi	Deniz Seviyesi Yükselmesi; • Kıyı konumlarında kara güvenliği ciddi şekilde olabilir.
Su Kaynağı Etkileri; • Yağış belirsizliği • Artan kuraklık • Azalan su kaynakları • Tuzlanma	Su Kaynağı Etkileri; • Geçim güvenliği azalan tarımsal verimlilikten etkilenebilir ve habitata güvenliği su kaynaklı hastalıklardan olumsuz etkilenebilir.
Tarımsal Üretimde Azalma; • Sıcaklık artışı • Azalan su miktarı, tuzlanma • Tropikal kasırgalara maruz kalma	Tarımsal Üretimde Azalma; • Tarımsal üretkenliğin azalması gıda tedarikinde sorunlar çıkarmaktadır.
Sağlık Sorunları; • Sıtma, dang humması gibi hastalıkların oluşumu • Su kaynaklı hastalık artışı	Sağlık Sorunları; • Hastalıklar ciddi durumlarda bazı yerleri yaşanmaz hale getirebilir.

Artan sıcaklıklar, değişen yağış rejimleri, kuraklık, su kaynaklarının azalması ve aşırı hava olayları gibi iklim değişikliğine bağlı sorunlar Türkiye'nin ekosistemleri, tarım, su kaynakları ve genel ekonomik yapısı üzerinde ciddi tehditler oluşturmaktadır.

mültecilerinin uluslararası koruma ve haklardan yararlanmalarını zorlaştırmaktadır. Birçok ülkenin ulusal mevzuatında da iklim mültecilerini koruyacak özel düzenlemeler bulunmamaktadır. Bu eksiklik iklim değişikliği nedeniyle yerlerinden edilen insanların temel haklara erişimlerinde ve yaşam koşullarında ciddi sorunlara yol açabilir.

Bu alandaki yasal boşluğu doldurmak amacıyla çeşitli öneriler ve girişimler bulunmaktadır. Birçok uluslararası kuruluş, hükümet ve sivil toplum örgütü iklim mültecilerinin tanınması ve korunması için yeni yasal düzenlemelerin yapılması gerektiğini savunmaktadır. Örneğin Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) iklim mültecilerinin durumuna dikkat çekmekte ve bu kişilerin korunması için uluslararası toplumun harekete geçmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Ayrıca bazı ülkeler iklim mültecileri için özel vize ve göç politikaları geliştirmeyi tartışmaktadır. Özellikle Pasifik ada ülkeleri gibi iklim değişikliğinden ciddi şekilde etkilenen bölgeler vatandaşlarının başka ülkelere güvenli ve yasal yollarla göç

edebilmeleri için anlaşmalar yapmaya çalışmaktadır. Bu tür politikalar iklim değişikliği nedeniyle yerlerinden edilen kişilere yeni yaşam alanları sağlama ve onların haklarını koruma konusunda önemli adımlar olarak görülmektedir.

TÜRKİYE VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Türkiye coğrafi konumu ve çeşitli iklim bölgelerine sahip olması nedeniyle iklim değişikliğinin etkilerine karşı hassas bir ülkedir. Artan sıcaklıklar, değişen yağış rejimleri, kuraklık, su kaynaklarının azalması ve aşırı hava olayları gibi iklim değişikliğine bağlı sorunlar Türkiye'nin ekosistemleri, tarım, su kaynakları ve genel ekonomik yapısı üzerinde ciddi tehditler oluşturmaktadır.

Özellikle İç ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde artan kuraklık riski, tarımsal üretimi olumsuz etkileyerek kırsal kesimde yaşayan halkın geçim kaynaklarını tehdit etmektedir. Kıyı bölgelerinde ise deniz seviyesinin yükselmesi ve artan sel olayları, hem doğal çevreyi hem de insan yerleşimlerini riske atmaktadır.

Ülkemiz iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak ve uyum sağlamak amacıyla ulusal stratejiler ve eylem planları geliştirmekte, uluslararası iş birliklerine katılmaktadır. Ancak iklim değişikliğine karşı alınacak önlemlerin etkinliği, toplumun tüm kesimlerinin bilinçlenmesi ve katılımıyla mümkün olacaktır.

İklim değişikliğinin Türkiye'ye getireceği en büyük sorunlardan biri susuzluk olabilir. Bu nedenle tarıma büyük önem vererek özellikle tarımsal sulamanın kontrol altına alınması gerekmektedir. Genel kanının aksine Türkiye su zengini değil, aksine su stresi çeken bir ülkedir (TRT, 2022).

TÜRKİYE VE İKLİM MÜLTECİLİĞİ SORUNU

Türkiye coğrafi konumu ve iklim değişikliğine karşı kırılgan yapısı nedeniyle iklim mülteciliği konusuyla yakından ilgilenmesi gereken bir ülkedir. Hem iklim değişikliğinin etkilerini yaşayan bir ülke olarak hem de komşu bölgelerden gelen mülteciler için bir geçiş noktası olması nedeniyle Türkiye gelecek yıllarda iklim mülteciliği konusunda çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalabilir.

Pakistan, Mısır, Etiyopya, Bangladeş ve Hindistan gibi ülkelerde yaşanacak aşırı sıcak hava dalgaları milyonlarca hayatı tehdit edebilir ve bu bölgelerde yaşayan insanlar Türkiye'ye göç edebilir. Bu ülkelerin her birinin nüfusunun 100 milyonun üzerinde olduğu düşünülürse yük-

sek bir nüfusun coğrafi yakınlık nedeniyle Türkiye'ye göç etme ihtimali bulunmaktadır. Ayrıca Ortadoğu ve Kuzey Afrika gibi çevresel sorunların ciddi boyutlara ulaştığı bölgelerden Türkiye'ye yönelik iklim mültecisi baskısı da artabilir (Independent Türkçe, 2021).

Ülkemiz gelecek dönemde iklim mültecileri nedeniyle büyük ölçekli göç hareketlerini yönetmek ve mültecilerin entegrasyonunu sağlamak konusunda ciddi zorluklarla karşı karşıya kalabilir. Bu durum sosyal, ekonomik ve politik baskıları da arttırabilir.

SONUÇ

Gelecek yıllarda afetler yoğunlaştıkça ve iklim değişikliği daha kötü hale geldikçe yer değiştirme ve göçler artacak, gelişmiş ülkeler ve göç ağının merkezinde bulunan ülkeler birçok iklim mültecisi için bir varış noktası olacaktır.

İklim mülteciliği hukuku, henüz tam anlamıyla gelişmemiş ve uluslararası düzeyde kabul görmemiş bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkeler iklim mültecisi kavramını kabul ettiği zaman dünyanın dört bir yanından iklim mültecisi başvuru-

ları geleceği endişesiyle bu tanıma hukuki olarak yer vermemeye çalışmaktadır. Bu nedenle iklim değişikliğinden kaynaklı yerlerinden edilen insanların hukuki statüsü, hakları ve korunmaları konusunda daha fazla çalışma ve iş birliğine ihtiyaç vardır.

Türkiye gelecek dönemde iklim değişikliğinden kaynaklı meydana gelebilecek göç hareketinden etkilenecek önemli bir ülkedir ve iklim mülteciliği konusunu ele almak için daha fazla yasal düzenleme ve politika geliştirilmesine ihtiyaç duymaktadır.

Türkiye ve çevre ülkeler, iklim değişikliğine bağlı yerinden edilme ve hareketliliği ele almak için bölgesel, hak temelli çerçeveler içerebilecek ikili veya bölgesel planlar yapabilir.

Nansen Girişimi'nin Afet ve İklim Değişikliği Bağlamında Sınır Ötesi Yerinden Edilmiş Kişilerin Korunması Gündemi tarafından sağlanan yol haritasına dikkat edilmelidir. Afet riskinin azaltılması, iklim değişikliğine uyum, insani koruma, göç ve planlı yer değiştirme, afetlerin ve iklim değişikliğinin etkileriyle bağlantılı olarak gelecekteki yerinden edilme riskini ve boyutunu azaltabilir.

KAYNAKÇA

Anadolu Ajansı, (2024). İklim değişikliği, küresel diplomasinin kilit unsurlarından biri haline geliyor. URL: <https://www.aa.com.tr/tr/yasilhat/iklim-degisikligi/iklim-degisikligi-kuresel-diplomasinin-kilit-unsurlarindan-biri-haline-geliyor/1823069>

Çelik, K. (2023). İklim Değişiklikleri Sürecinde İha ve Yerküre Verilerinden Kuantum Yapay Zekâ İle Hava Trafik İçin Faydalı Sürdürülebilir Bir Model Geliştirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Sf. 13.

Independent Türkçe, (2021). BM'den "iklim göçü" uyarısı: Milyonlarca kişi ülke değiştirebilir... Göç yolları üzerindeki Türkiye bu durumdan nasıl etkilenir? URL: <https://www.indyurk.com/node/314876/%C3%A7evre/bmden-iklim-g%C3%B6%C3%A7%C3%BC-uyar%C4%B1s%C4%B1-milyonlarca-ki%C5%9Fi-%C3%BCke->

de%C4%9Fi%C5%9Ftirebilir-g%C3%B6%C3%A7-yollar%C4%B1#:~:text=Lancet%3A%20T%C3%BCrkiye%20en%20C3%A7ok%20g%C3%B6%C3%A7%20alan%20C3%BC%C3%A7%20%C3%BCkeden%20biri%20olacak&text=2017%20i%C3%A7in%2080%2C4%20milyon,ula-%C5%9Faca%C4%9F%C4%B1%20d%C3%B6nem%20olarak%20 kabul%20edildi.

Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC), (2024). URL: <https://api.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/IDMC-GRID-2024-Global-Report-on-Internal-Displacement.pdf>

Merone ve Tait, (2018). Preventing disaster in the Pacific Islands: the battle against climate disruption. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1753-6405.12823> Sf.1-2.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü, (2024). URL: <https://www.mgm.gov.tr/iklim/iklim-degisikligi.aspx>

Ponserre ve Ginnetti, (2019). Disaster Displacement: A Global Review, 2008–2018. sf. 7.

TRT, (2022). Türkiye'deki su stresi hangi boyutta? <https://www.trthaber.com/haber/cevre/turkiyedeki-su-stresi-hangi-boyutta-733659.html>

UNHCR, (2024). Climate Change and Disasters. URL: <https://www.unhcr.org/what-we-do/build-better-futures/climate-change-and-displacement#:~:text=UNHCR%20is%20working%20with%20authorities,as%20well%20as%20cash%20assistance.>

UN ESCAP, (2014). Climate Change and Migration Issues in the Pacific. URL: <https://www.unescap.org/sites/default/d8files/knowledge-products/Climate-Change-and-Migration-Issues-in-the-Pacific.pdf>. Erişim Tarihi: 24.03.2022. Sf. 44-54.